

СЮЖЕТНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАГЕДІЇ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА «РОМЕО І ДЖУЛЬЄТТА» У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ ГОРІНА

У статті на прикладі трагедії Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта» проілюстровано літературну інтерпретацію традиційного матеріалу у п'єсі Григорія Горіна «Чума на дві ваші оселі».

Ключові слова: трагедія, п'єса, герой, самогубство.

Характерною ознакою світової літератури ХХ-ХХІ ст. є підвищений інтерес до традиційного матеріалу. Причиною цього, як стверджує А.Є. Нямцу, є те, що «традиційні структури містять в собі у найбільш загальному вигляді художньо заковані соціально-історичні, ідеологічні та морально-психологічні закономірності загальнолюдського буття у їх змістовому взаємозв'язку і взаємообумовленості. Концентрація багатовікового індивідуального та колективного досвіду у традиційному сюжетно-образному матеріалі зумовила актуалізацію його поведінкової та аксіологічної орієнтації у контексті наступних літературних інтерпретацій, які націлені на дослідження екзистенційного стану особистості та соціуму» [3, 19]. Літературні інтерпретації традиційного матеріалу допомагають людству краще орієнтуватися у сучасному світі, уникати тих проблем чи небезпек, які суспільство уже пізнало і переборолло. Сучасні звернення до традиційного сюжетно-образного матеріалу – це певна спроба «реконструювати минуле, знання та досвід якого зафіксовані в культурних пам'ятках. Це прагнення по-новому, сучасно пережити, тобто осмислити минуле в якісно іншому духовному контексті, знайти і дослідити глибинні зв'язки і взаємозумовленість віддалених одна від одної епох» [1, 19].

Новизну даної роботи окреслює спроба провести аналіз трансформації традиційного шекспірівського сюжету трагедії «Ромео і Джульєтта» у малодослідженій п'єсі Григорія Горіна.

Мета статті – простежити еволюційний шлях традиційних образів, виявити спільні мотиви у творах, дати коротку характеристику персонажам.

Сучасність все більше зосереджується на традиційних образах, сюжетах і мотивах, з метою по-новому осмислити одвічні проблеми, які так турбують людство. Однією з таких проблем є проблема трагічного кохання.

У цьому контексті слід виділити героїв всесвітньовідомої шекспірівської трагедії «Ромео і Джульєтта», яка багатьма читачами сприймається як красива казка, хоча і з трагічним фіналом. Герої п'єси знаходять шляхи до наших сердець і розуму. Вони є узагальненням не лише історично зумовлених властивостей людини, а й загальночасових, через що Ромео та Джульєтта так міцно закріпилися в пам'яті людей. Правда життя, людських пристрастей, яка так чітко і ясно передана Вільямом Шекспіром, залишається прекрасною і нетлінною у віках. У ХІХ – ХХ ст. загальновідомі колізії отримують нове драматичне звучання, яке визначається соціально-ідеологічними факторами, актуальними для епохи створення нового варіанту (Я. Отченашек «Ромео, Джульєтта і тьма», І. Радоев «Ромео і Джульєтта», А. Масьянс «Сім'я Таранто»).

Особливе місце в процесі літературного функціонування традиційного матеріалу займає його продовження та дописування. Дані форми переосмислення класичного сюжету осучаснюють загальновідомий матеріал, надають йому онтологічну та аксіологічну актуальність. «Казка» Шекспіра отримує неочікуване для різних культурно-історичних епох значення і звучання. Продовження орієнтується переважно на розробку подієвого плану і освоєння традиціоналізованих колізій з урахуванням нових соціально-ідеологічних запитів епохи авторів [3, 55]. Дещо схожим є дописування, яке «не потребує суттєвої фабульної трансформації класичного матеріалу. Осучаснення сюжетної схеми зразка відбувається за рахунок включення раніше відсутніх епізодів, поглибленої психологізації традиційних ситуацій, їхня подієва конкретизація і предметно-побутова деталізація» [4, 97].

Характерним прикладом такого підходу до класичного матеріалу є п'єса відомого російського драматурга Г. Горіна «Чума на дві ваші оселі». У формі іронічної комедії або, як визначає сам автор, трагікомедії, Горін по-новому трактує шекспірівську трагедію «Ромео і Джульєтта». Сюжет цієї п'єси запозичується зі світової літератури. Ця трагікомедія написана як своєрідне продовження трагедії Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта». Горін спирається не лише на цю п'єсу, але й на маловідомий твір Маттео Банделло. Вже у самому пролозі автор зазначає:

«Для вас
Мы вспомнили старинную легенду,
Воспетую Банделло и Шекспиром,
(А, может быть, и кем-нибудь еще,

Но менее известным и забытым...)
Давно замечено: у истинных легенд
Нет окончаний, есть лишь продолжение:
Сюжет, наполненный чужим воображением,
Становится правдив, как документ!..» [2, 144]

У даному контексті цілком слухними є слова одного із героїв роману В. Ручинського «Повернення Воланда, або Нова дьяволяда», який заявляє: «Литература и искусство обладают особым свойством... После того, как автором поставлена последняя точка, герои его произведений продолжают самостоятельную жизнь. Погибли они или нет не имеет никакого значения, поскольку все они переходят в другое измерение...» [5, 138]. Горін вважає, що герої світової літератури існують поза бажанням і волею автора. Це особливий світ. Легенда дає право розвивати цей світ. Г. Горіну цікаво і зручно зі своїми героями не в реальному, теперішньому житті, а в далекій Вероні XIV століття.

Продуктивною є назва самого твору. Варто згадати епізод з трагедії «Ромео і Джульєтта» Шекспіра, у якому Тібальд, племінник Капулетті, вбиває Меркуціо. Будучи уже на смертному ложі, ні в чому невинний хлопець вигукує: «Чума! Чума на дві ваші оселі!» [7, 70]. Він проклинає обидві родини, які ніяк не можуть примиритися, і через ворожнечу яких гине цей молодий юнак. Горін не випадково взяв слова Меркуціо як заголовок п'єси. Він хотів показати, що примирення ворогуючих родин і надалі неможливе. Навіть смерть дітей їх не примирила. Автор говорить про безглуздість ворожнечі, жертвами якої стають закохані Антоніо і Розаліна, які здавалося б повинні покласти кінець безпричинному і безкінечному кровопролиттю і остаточно встановити мир. А якщо ні один, ні інший дім не хочуть покінчити з ворожнечою, то «чума на ці дві оселі».

В одному із своїх інтерв'ю драматург розповів про те, як він писав п'єсу-продовження «Ромео і Джульєтта». За словами автора, його цікавило «Что было бы, если бы Ромео и Джульетта не отравились сгоряча?.. Что было с этими семьями после их ухода, неужели могли спокойно перенести гибель лучшего мальчика и лучшей девочки? А если бы возникла любовь между худшими?..» [6].

Пам'ятною є репліка Шекспіра: «Нет повести печальнее на свете, чем повесть о Ромео и Джульетте» [8, 186]. В п'єсі «Чума на дві ваші оселі» ці слова звучать на самому початку твору, оскільки він починається саме з тих подій, якими закінчується п'єса Шекспіра – із загибелі Ромео і Джульєтти. П'єса Горіна є сюжетним продовженням шекспірівської історії. Автор подає свою версію можливого розвитку подій після смерті закоханих. Щоправда, у його творі вже немає синьйори Монтеккі, яка не змогла перенести втрати сина і померла. Натомість з'являються нові герої – Антоніо і Розаліна, які виконують своєрідну роль своїх попередників – Ромео і Джульєтти. Проте на відміну від шекспірівських героїв, їхня доля складається по-іншому, про що буде йти мова нижче.

Якщо розглядати трагікомедію Горіна, то сюжетний розвиток п'єси будується на оповідях монаха Лоренцо, тоді як у першоджерелі (трагедії «Ромео і Джульєтта» – Л.К.) оповідачем виступає сам автор – Вільям Шекспір.

Події у п'єсі Горіна відбуваються одразу ж після смерті юних героїв. Незмінними залишаються час і місце дії. Під час траурної церемонії поховання закоханих Герцог виносить свій вердикт: «Но я смиренно молю вас: забудьте прошлые обиды и в знак мира и согласия пожмите друг другу руки» [2, 146].

Але, на жаль примирення не відбувається. Навпаки, давня ворожнеча, причину якої не можуть пригадати ворогуючі роди Монтеккі і Капулетті, розгоряється з новою силою, не залишаючи в спокої обидві родини. Цікавими є відносини між синьйором Монтеккі і синьйорою Капулетті. З контексту твору ми дізнаємося, що між ними колись були теплі відносини, які зруйнувала безглузда ворожнеча родин. Але почуття не зникли навіть через призму часу. Вони шкодують за втраченим, за своїми загубленими почуттями: «Жаль. Но ничего уже не вернуть...» [2, 199]. Прагнення принизити, висміяти свого супротивника домінує навіть над болем втрати близької людини. Але Герцог знаходить інший шлях примирення:

«...Я назначаю свадьбу двух семей!
Монтекки пусть подыщут жениха!
Пусть Капулетти подберут невесту!
И за огомным свадебным столом
Я две семи соединю в одну,
навечно прекратив вражду и распри!» [2, 148].

Саме з цього моменту розгортається нова сюжетна лінія. Обидві родини мають виконати наказ Герцога. Але як? Кого ж одружувати? «Не подчиниться приказу Герцога – значит нарушит дворянскую присягу. Жениться на Капулетти – покрыть себя позором» [2, 149]. Все ж обом родинам вдалося знайти вихід через одруження тих, «кого не жалко» [2, 150]: авантюриста і бага-

тожонця Антоніо і вагітну, неодружену Розаліну. Проте саме ці ізгої виявляються чеснішими, відвертішими, ніж їхні високопоставлені родичі.

Антоніо спершу постає перед читачем як негативний герой. Він дещо «похож на черта, ... немного косою, немного хромой, вдовец, у которого есть сын» [2, 150-151]. Крім того, за родом занять він торгівець, який, прибувши у Верону, програв весь свій крам і залишився без жодної копійки у кармані. У цьому контексті зрозумілими є слова Монтеккі: «Безусловно. Он лучше, вернее – хуже, чем можно было ожидать. И сколько бы это не стояло, дело чести семьи Монтекки избавиться от этого субъекта!» [2, 153]. Антоніо не залишається нічого іншого, як погодитися на пропозицію синьйора Монтеккі.

Головний герой Горіна вже не юнак, а достатньо таки досвідчена людина, яка багато чого уже пізнала у своєму житті. Антоніо є цілковитою протилежністю покійного Ромео. Якщо останній хотів примирити ворожі родини заради злагоди у сім'ях, то Антоніо погодився ввійти у ворожу родину заради грошей. Проте, кошти він планував отримати не лише від Капулетті, але й від найближчої рідні – родини Монтеккі.

Прототипом Джульєтти у Горіна виступає Розаліна, племінниця синьйора Капулетті. Вона також вже не юна дівчина. Хоча їй всього лише двадцять, проте вона вже готується стати матір'ю, завагітнівши від гвалтівника. Розаліна хоче позбутися ненародженої дитини, вона готова піти на цей гріх. Разом з тим, жінка, яка потрапила у безвихідь, і не могла знайти шляху порятунку, просить монаха Лоренцо (того самого монаха, який мав вінчати Ромео і Джульєтту) постригти її у монахиню. Проте, плани її згодом змінюються. Синьйора Капулетті пропонує їй вийти заміж за одного із Монтеккі. Розаліна спершу обурюється, боїться того, що жених не знає про її вагітність, але згодом погоджується. Розаліна наче маріонетка у руках родини Капулетті, яка готова віддати дівчину «ворогам», прикриваючись благородною метою: «Надоело тратиться на похорони и поминки. Хотим попробовать вложить капитал в молодую семью» [2, 156].

Однак підступні плани ворогуючих родин не реалізуються. При першій зустрічі Розаліна і Антоніо знаходять спільну мову і спільні інтереси. Їх об'єднує ненависть до своїх родин: «Скажите честно, вам нравится семья Монтекки, которую я имею честь представлять? – Нет. – Мне тоже. А семья Капулетти? – Ненавижу... Я так и думал. У нас есть исходная точка для совместных действий. Нелюбовь к ближнему – это то, что объединяет сердца» [2, 158]. Тому саме ненависть зближує чужих людей і Розаліна та Антоніо вирішують діяти корпоративно проти обох родин. Вони погоджуються одружитися на радість всій міській громаді [2, 158], а після цього втекти, поділивши придане. Антоніо не бентежить той факт, що Розаліна вагітна. Він сприймає це досить таки адекватно. Навіть більше того, чоловік вигадує цікаву історію знайомства з Розаліною, яку розповідає всім жителям міста, а також визнає, що дівчина вагітна від нього. Цей вчинок свідчить про благородство Антоніо.

Однак доля знову вносить свої корективи у розвиток подій. Весілля доводиться відкласти. Антоніо змушений був покинути місто, а Розаліна важко переживає розлучення з нареченим, адже між ними з'явилося найпрекрасніше із почуттів – почуття кохання.

Розлука з коханим ятрить душу дівчини. Саме тоді Герцог бере під свою опіку ще ненароджену дитину Розаліни, оскільки її названий батько (Антоніо – Л. К.) опинився у вигнанні. Це знову загострює конфлікт між обома родинами. Вони починають показово опікати і турбуватися про вагітну дівчину. Усі їхні дії спрямовані лише на те, щоб показати свою перевагу над супротивником, показати свою «доброту» Герцогові, завоювавши при цьому його прихильність, а також отримати чималий спадок. До самої дівчини та її дитини вони ставляться байдуже.

Проте доля в черговий раз втручається у плани закоханих. У Мантуї, де перебував Антоніо під час вигнання, лютувала чума. До Розаліни надходить звістка про його смерть. Вона страждає, відмовляється вірити цьому та через деякий час сім'ї Капулетті і Монтеккі знову хочуть «влаштувати» долю дівчини, і знову таки з вигодою для себе. Вони вирішують видати її заміж за Джорджі, успішного чоловіка. Синьйору Капулетті навіть не бентежить той факт, що він колись згвалтував її племінницю. Розаліна змушена була погодитися, поставивши за умову, що це буде фіктивний шлюб, і що для дівчинки, її дитини, батьком залишиться Антоніо.

Проте шлюб Розаліни і Джорджі був не тривалим. Антоніо дивом врятувався і повернувся до Верони. Між ним і дівчиною знову спалахнуло кохання, яке призвело до трагедії – Розаліна вбиває ненависного їй Джорджі. Для того, щоб бути разом з Антоніо не було вже ніяких перешкод, окрім обох родин, для яких Джорджі був вигідною партією. Щоб знову не розлучатися, закохані готові навіть померти, при цьому повторити вчинок своїх попередників Ромео і Джульєтти – отруїтися: «Один глоток из этой склянки, – и мы уплывем далеко-далеко... Смешно: яд продал тот же аптекар, что и Ромео...» [2, 203].

Та вчинити самогубство їм завадила рідня. Для закоханих вони придумали іншу кару – закувати їх у кайдани і провести оголеними через усе місто. Але саме природа приходиться на допомогу Антоніо і Розаліні: туман окутав місто і «в'язні» таємничо зникають:

«...Когда ж туман исчез, то вдруг открылось,
Что молодых никто и не видал!
Кто говорит: забила их родня!..
Кто говорит: Антонио – ловкач!..
Сняв кандалы с себя и Розалины,
Бежал, потом уехал, да уплыл,
И жил с ней много лет в любви и счастье!..» [2, 207].

Так закінчує свою версію шекспірівської трагедії Горін. Хоча нас відділяють від героїв п'єси століття, але проблеми, порушені автором актуальними є і нині: безглуздість ворожнечі, жорстокості, жадібності. Автор пише про моральність і про кохання – очищує, рятівне, те, яке дає віру і надію.

Список використаних джерел

1. Біблія і культура: Науково-теоретичний журнал / [за ред. А.Є. Нямцу]. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – Вип. 13. – 392 с.
2. Горин Г.И. Дом, который построил Свифт / Г.И. Грин. – К.: Изд-во «Довира», 1995. – 386 с.
3. Нямцу А.Е. Миф. Легенда. Литература (теоретические аспекты функционирования) / А.Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 2007. – 520 с.
4. Нямцу А.Е. Поэтика традиционных сюжетов / А.Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 1999. – 176 с.
5. Ручинский В. Возвращение Воланда, или Новая дьяволиада: роман / В. Ручинский. – Тверь: Россия – Великобритания, 1993. – 320 с.
6. Чума на оба ваши дома // Режим доступа: [http // www.kassir.ru](http://www.kassir.ru)
7. Шекспир Уильям. Полное собрание сочинений в восьми томах / [под общ. ред. А. Смирнова и А. Аникста]. – М.: Гос. изд-во «Искусство», 1958. – Т.3. – 567 с.
8. Шекспир. У. Сонеты. Пьесы / У. Шекспир. – М.: Дрофа, 2007. – 686 с.

Summary. This article shows the literary interpretation of traditional material of William Shakespeare's tragedy «Romeo and Juliet» in the modern play of G. Gorin «A plague on both your houses!»

Keywords: tragedy, play, hero, suicide

Отримано: 11.09.2012 р.

УДК 821.161.2-1.09

Т. В. Корнійчук

«ПІСНЯ НА НОВИЙ 1805-Й ГОД...» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО У СВІТЛІ ГУМАНІСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

У статті «Пісня на новий 1805-й год...» І. Котляревського проаналізована у світлі гуманістичних тенденцій, її православно-християнському наповненні.

Ключові слова і словосполучення: гуманізм, християнські тенденції.

У творчій спадщині І. Котляревського, окрім широковідомих «Енеїди», «Наталки Полтавки» та «Москаля-чарівника», присутні зразки поезії – «Пісня на новий 1805-й год...» та «Ода Сафо». Будучи опублікованими вже після смерті письменника, ці вірші не зажили величезної популярності, але спричинили навколо себе не менше ажіотажу, ніж інші твори автора. У працях А. Кримського, В. Доманицького, П. Хропка, М. Яценка, Т. Лучука були докладно проілюстровані жанр, проблематика, манера написання цих поезій, однак їх художній універсум і досі становить цікавий матеріал для дослідження.

Метою цієї статті є спроба проаналізувати «Пісню на Новий 1805-й год...» І. Котляревського у світлі гуманістичних тенденцій, її православно-християнському наповненні.

Олексій Борисович Куракін, якому присвячена цей вірш, - відомий російський діяч, князь за походженням, близько 50 років служив таємним радником царя; в свій час був призначений генерал-губернатором Малоросії.

Одразу постає запитання чому таке почесне звання отримав виходець з Росії? Невже на Україні не було людини гідної цієї посади? Ймовірно, причин цього слід дошукуватись у русифікаторській політиці царату. За словами В. Жук, «у Санкт-Петербурзі в часи Олександра I все